

TÜRKİYE’DE AKADEMİK ÇİNCE ÇEVİRİLER VE SORUNLAR

Eyüp SARITAŞ*

Özet

Türkiye’de Çin araştırmaları XX. Yüzyılın ikinci çeyreğinde başlamış ve 50’li yıllara kadar uluslararası düzeyde çeşitli bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Sinoloji bölümü ilk kuruluş yıllarından itibaren Orta Asya Türk Tarihi ve Çin kültürünün çeşitli unsurları hakkında çalışmalar yapıp sonuçları yayınlanmıştır. Ünlü Alman Sinolog Prof.Eberhard’ın öncülüğünde yapılan bu temel araştırmalar daha sonraki yıllarda yapılacak olan Çince çeviri faaliyetlerinin temelini oluşturmuştur. Ülkemizde Çin araştırmalarının başlamasından itibaren ağırlıklı olarak dil, edebiyat, kültür ve tarih alanlarında Çince’den yapılan tercüme faaliyetleri belli bir devlet kurumunun organizasyonu ile belli bir sistem dahilinde değil, bu dile vakıf olan uzmanların ilgi duydukları alanlara göre gerçekleştirilmiş, dolayısıyla Çince’den yapılan çevirilerin niteliği ve niceliği istenilen düzeyde olmamıştır. Bu kısa yazımızda ülkemizde dil, edebiyat, kültür ve tarih alanları ile ilgili Çince’den yapılan tercüme hakkında bazı tespitlerde bulunulacak, ayrıca bunların yanı sıra Türk diplomasisinde Çince’nin yeri hakkında bilgiler verilecek, ayrıca Çin’in genel olarak Türkçe tercüme alanında aldığı mesafeler de karşılaştırmalı olarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Akademik Çince Çeviriler, Türkiye’de Çince Çeviriler ve Sorunlar, Çince Çeviriler

Abstract

In Turkey, the studies about China has began in the second quarter of XX. century and there have been scientific researches on the international level. The Department of Sinology has being doing studies about the history of middle asian Turks and the results have been published. These basic studies done with the pioneership of the famous German Sinolog Prof. Eberhard have formed the essence of chinese translation activities

from the proceeding years.. In Turkey, chinese translation activities, mostly in fields of language, literature, culture and history have not been performed with a system or in a specific departmant of government. They have been performed according to the topics which some experts with proficiant chinese interested in so the quality of chinese translations has not been as good as it is required. In this short article we will analyse some translations made from chinese which are about language, literature, culture and history and we will try to understand how far China has gone in the field of turkish translating. We will also give some information about the place of China in Turkish diplomacy.

Key Words: Academical Chinese Translations, Chinese Translations in Turkey and it’s Problems, Chinese Translations.

Akademik anlamda Çin’in tarihini, dilini, edebiyatını, kısacası Çin kültürünü her yönüyle inceleyen bilim dalına Sinoloji adı verilmektedir. Ülkemizde bu alandaki ilk araştırmaları 1935 yılında Atatürk’ün çabalarıyla Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesinde kurulan Sinoloji Bölümü’nde görevlendirilen bilim adamları başlatmışlardır. Bu bölümün kuruluş amacı tahmin edileceği gibi, Çin kaynaklarında yer alan Türk tarihi ve kültürü ile ilgili kısımların dilimize tercüme edilerek objektif bir şekilde değerlendirilmesi ve varılan bilimsel sonuçların bilim dünyasına sunulması ve Çin dili, edebiyatı tarihi ile kültürü gibi alanlarda araştırmalar yapmaktır. Dolayısıyla, bu bilim dalının öncelikli olarak Türk tarihi ve kültürü ile ilgili araştırmalara ağırlık verilmesi beklenmektedir. Bölüm kurulduğu sıralarda öncelik, Çin kaynaklarındaki Türklerle ilgili kayıtları dilimize kazandırmak ve tanıtmak olduğu için, 1935 yılından itibaren Sinoloji Bölümü’ndeki derslerde daha çok klasik Çince’ye ağırlık verilmiştir. 1971 yılında ülkemiz Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurulunca, bölüm mezunlarının çalışma alanlarının daha da geniş tutabilmeleri amacıyla çağdaş Çince öğrenimine de önem verilmeğe başlanmıştır.

Özellikle 1971 yılına kadar sözü edilen bölümde Çin kaynaklarına dayanılarak pek çok akademik araştırmalar yapıldıysa da, bu gibi araştırmaların sonuçları Orta Asya Tarihi ve Eski Türk Dili ve Edebiyatı ile meşgul olan akademisyenler dışında pek fazla araştırmacıya ulaşamamıştır. 1971 yılından itibaren çok az sayıda yetişen Türk Sinologları Çağdaş Çince ile ilgili çalışmalarına ağırlık vermişler, fakat bu bilim alanında çeşitli batı ülkelerinde

* Yard.Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. (eyupsaritas1991@hotmail.com)

olduğu gibi belli bir disiplin çerçevesinde olmamış, her Sinolog ilgisini çeken konuları çalışmış; Çin’i tanımak için en uygun pencere olan çeviri faaliyetlerine kalıcı bir ilgi göstermemişlerdir. Dolayısıyla ülkemizde Çince alanında az da olsa bir çeviri geleneği başlayamamıştır. Çince çeviri geleneğinin oluşturulamamasının en büyük nedeni üniversite ve araştırma kurumları gibi bilimsel kuruluşlarımızın Çince bilen uzmanlarımızı ürün vermeleri yolunda hiçbir zaman organize etmeyip onları çeviri alanında teşvik etmemiş olmalarıdır. Maalesef bu kayıtsızlık ve ilgisizlik günümüzde bile geçerliliğini korumaktadır.

Şüphesiz ülkemizde çeviri geleneğinin oluşturulamamasının sorumluluğunu tamamen Sinologlara yüklemek biraz haksızlık olur. Zira Çince’nin bildiğimiz anlamda bir alfabe sisteminin olmayışı, bu ülkedeki bilimsel, edebi ve teknolojik alanlardaki yenilikleri takip etmenin çok zor ve ekonomik olarak pahalı olması gibi unsurlar da unutulmamalı. Bir yabancıyı her hangi bir Avrupa ülkesine gidip İngilizce kursunda bir yıl sürede elde edeceği ilerleme ölçüsü ile aynı sürede Çince öğreniminde kat edeceği yol arasında oldukça büyük oranda bir fark bulunmaktadır. Bunlara ilaveten Çince’den yapılacak tercüme metinlerin akademik getirisinin çok düşük olarak değerlendirilmesi gibi nedenlerle bu dilden Türkçe’ye tercüme faaliyetlerine yeterli ilgi gösterilmemektedir

Ülkemizde Sinoloji araştırmalarının doğuşu ve gelişmesinde çeviri biliminin çok büyük bir rolü olmuştur. Zira ülkemizde bir Sinoloji bölümü kurmak ve geliştirmek üzere Atatürk şahsi çabalarıyla dönemin tanınmış Alman Sinologları Prof. Dr. Annamaria von Gabain ile Prof. Dr. Wolfram Eberhard’ı ülkemize davet etmiş ve bu değerli bilim insanları, Türk tarihi ve kültürünü yakından ilgilendiren Çince kayıtları değerlendirdikleri eserleri anadilleri Almanca yazmışlar ve hemen arkasından bunlar dilimize tercüme edilmiştir. Çince’den tercüme edilen bu metinler araştırmaların belkemiğini oluşturmuş olup çeviri olarak yayınlanmamışlardır.

Aslında yukarıda sözünü ettiğimiz Alman sinologlardan önce de ülkemizde Türk kültürü ile ilgili Çin kaynakları az da olsa biliniyordu. Örneğin, Hüseyin Cahit Yalçın Fransız tarihçi Deguignes’in yazdığı 8 ciltlik “Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Garbi Tatarların Tarih Umumisi” adıyla Türkçe’ye tercüme etmiştir. Gerçi gerek Deguignes ve gerekse Hüseyin Cahit Yalçın Çince bilmiyorlardı ama Fransızca’dan çeviri yoluyla da olsa Çin

kaynaklarındaki Türk tarihi ile ilgili kayıtların ülkemizde bilinmesi bakımından bu tarih külliyyatının çevirisi çok önemlidir.

Gerek Annamaria von Gabain ve gerekse Prof. Dr. Wolfram Eberhard, Sinoloji bölümünde görev yaparken, Çince’den çeviri yapmayı düşünmeyip, daha çok Türkleri ilgilendiren tarihi ve kültürel konularda yaptıkları araştırmaların sonuçlarını yayınlamayı tercih etmişlerdir. Prof. Dr. Eberhard’ın Türkiye’den ayrılmasıyla Sinoloji Bölümü’nün başına geçen Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim, ülkemizde Çince’den Türkçe’ye ilk çeviri yapan akademisyen olmuştur. Her ne kadar Prof. Dr. Özerdim’in, 1940 yılında “Çin’in Mukadderatı” adlı Çince eseri dilimize çevirmişse de kitap olarak basılmamıştır.

Ülkemizde Çince ile ilgili araştırmalar yukarıda da dile getirildiği üzere 1935 gibi oldukça erken bir dönemde başlamış olmasına rağmen, günümüzde Çince çeviri alanındaki kat edilen yol, ülkemizde henüz 1986 yılında yapılmaya başlanan Japon Dili ve Edebiyatı alanındaki çevirilerin sayısına bile ulaşamamıştır. Dolayısıyla arkasında kurumsal bir destekten mahrum olan 70 küsur yıl önce kurulan Sinoloji araştırmaları seviyesi, 80’li yıllarda kurulan Japonoloji araştırmalarının düzeyini asla yakalayamamıştır. Çeviri araştırmalarının temeli filolojik kaynaklara dayandığından, Sinoloji’nin maruz kaldığı bu tür talihsizlikler ülkemizde Çince tercüme disiplininin gelişmesini de engellemiştir. Diğer taraftan ülkemizde Çince çeviri alanının bu denli az verimli olmasında, çeviri yapabilecek kadar Çince bilen akademisyenlerin hepsinin de az-çok sorumluluklarını da unutmamak gerekir.

Ülkemizde dört üniversitede Çin Dili ve Edebiyatı bölümü, bir üniversitede ise Çince Mütercim-Tercümanlık alanında eğitim verilmektedir. Özel bir üniversitemizin Çince Mütercim-tercümanlık alanında bölüm açıp akademik hayata başlaması, gelecek yıllarda Çince tercüme alanındaki umutları daha da artırmaktadır.

Biz bu kısa araştırmamızda, Çince’den Türkçe’ye yapılan tercüme hakkında bilgiler vermeye çalışırken, çeviri sırasında karşılaşılan zorluklar ve yapılan hataları isim vermeden gündeme getirmeye çalıştık. Hiç birimiz hata ve yanlışlıklardan azade insanlar değiliz, dolayısıyla, burada yapacağımız eleştirilerimizdeki amacımız, sadece yapılan bazı hataları gündeme getirerek çözüm önerileri sunmaktır.

A. Türkçe’den Çince’ye ve Çince’den Türkçe’ye Yapılan Çeviriler Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Ülkemizde Çin ile ilgili tercümelelerin büyük bir kısmı asıl metinlerden değil, İngilizce, Almanca ya da Fransızca gibi ikinci dillerden yapılmaktadır. Bunun en büyük nedeni olarak, Çince’ye vakıf olan uzmanların, diğer disiplinlere sahip uzmanların ilgi ve ihtiyaç duydukları alanlarla ilgili uzun soluklu tercümele yapmamalarıdır. Örneğin Çin edebiyatı, tarihi ya da askeri tarihi gibi konularda bilgiye ihtiyaç duyan akademisyenler yukarıda sözü edilen dillerden çeviriler yaparak bu alandaki açıklarını kapatmaya çalışmaktadırlar. Fakat bu yöntemin bizim açımızdan faydaları olduğu kadar zararları da vardır. Edinilen faydalar, akademisyenlerimiz ve halkımızın Çin dünyası ile ilgili temel ve spesifik bilgiler edinebilme imkanları bulmaları, zararı ise, Sinoloji alanına giren Çin ile pek çok alanlarda, kaçınılmaz olarak batının gözlüğü ile bakmak zorunda kalmaktır. Ayrıca Çin ile ilgili çevirilerin direkt Çince’den değil de ikinci batı dillerinden yapılması nedeniyle ülkemizde Çince çeviri geleneği oluşturulamamış, dolayısıyla yapılan birkaç kaliteli çeviri dışında, konumuzla ilgili diğer çeviri faaliyetleri amatörlükten öteye geçememiştir.

Bu konuya Çin açısından bakacak olursak, onların Türkçe’den Çince’ye daha çok önem verdiğini görürüz. Örneğin, başta Nazım Hikmet, Samim Kocagöz ve Orhan Pamuk gibi bazı Türk yazar ve şairlerin yapıtları Çince’ye çevrilmiştir. Özellikle Nobel Edebiyat Ödülü kazanan Orhan Pamuk’un “Benim Adım Kırmızı” adlı romanı Çince’ye tercüme edildikten sonra,¹ Çin halkı arasında Türk edebiyatına karşı ilgi artmış, romanı Çince’ye çeviren DTCF Türk Dili ve Edebiyatı mezunu olan Shen Zhixing, yazarın diğer romanlarını da çevirmeye devam edeceğini bizzat kendisi bize ifade etmiştir. Ne var ki, adı geçen romanı Çince’ye tercüme eden Shen Zhixing, çeviri süreci hakkında her hangi bir bilgi vermemiş, direkt olarak metnin çevirisine girmiştir.

Sinoloji bölümünün kuruluş amacına dönecek olursak, bu bölümün esas kuruluş gayesi, yukarıda da dile getirildiği üzere, kaynaklardaki Türklerle ilgili kayıtları kendi görüşlerimiz ve ilgi alanlarımızla değerlendirmemiz idi. Ülkemizde son yıllarda Almanca, İngilizce ve Fransızca’dan Çin ile ilgili pek çok eser tercüme edilmiştir. Bunların içinde Çinli ve batılı yazarların batı

¹ Orhan Pamuk, *Wo de Mingzi Jiao Hong (Benim Adım Kırmızı)*, Türkçe’den Çince’ye Çeviren: Shen Zhisheng, Shanghai Halk Yayınevi, Shanghai 2006.

dillerinde yazılanları da vardır, fakat biz burada, Çince’den önce bir batı diline çevrilmiş, daha sonra da bu batı dilinden dilimize tercüme edilmiş roman, biyografi, anı, tarih, felsefe gibi alanlarla ilgili eserleri kast ediyoruz. Örneğin ünlü Çinli askeri strateji uzmanı Sun Zı tarafından yazılmış olan “Sun Zı’nın Askeri Taktikleri (Sun Zı Bin Fa)” hem İngilizce’den hem de Almanca’dan çevrilmiştir.

Aynı özellik Çinliler için de geçerlidir. Türkiye ile Çin arasında diplomatik ilişkiler kurulmadan önce, Çin ihtiyaç duyduğu Türkçe uzmanlarını Moskova’daki Türkoloji bölümünde yetiştiriyordu. Dolayısıyla Çinliler Türkiye ve Türkçe ile ilgili bilgilere Rusça yazılmış kitapları Çince’ye çevirerek ulaşıyorlardı. Örneğin Samim Kocagöz’ün “Onbinlerin Dönüşü” adlı romanı Weng Benze tarafından 1961 yılında Rusça baskısından Çince’ye tercüme etmiştir.² Türkiye ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla, taraflar arasında kültürel ilişkiler de artmış ve Türkiye hakkında araştırmalar yapan Çinli uzmanların sayısı hızla artmıştır. İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla Çin hükümetleri, Moskova’da yetiştirdikleri Türkçe uzmanları sayesinde Türkçe’yi diplomaside yaygın olarak kullanmışlar, Türkiye tarafı ise Çin ile olan ilişkilerinde hep İngilizceyi kullanmayı tercih etmiştir. Günümüzde bile iki ülke resmi heyetleri arasındaki görüşmeler tercüme işleri çoğu zaman Çin tarafının kendi Türkçe tercümanları üstlenmektedirler. Maalesef günümüzde Türk Dışişleri Bakanlığında sadece idari kadroda görev yapan bir personel dışında Çince bilen hiçbir meslek memuru ya da orta ya da yüksek düzeyde görev yapan her hangi bir diplomatımız bulunmamaktadır.

Diplomasimizdeki Çince’ye verilen önemi, daha doğrusu önemsizliğe geçtikten sonra akademik dünyadaki görüntü hakkındaki tasvirlerimize devam edelim. Her ne kadar Türk araştırmalarına ilgi duyan Çinli akademisyenlerin sayıları artmış olsa da, çalışmalarında direkt olarak Türkçe yazılmış eserleri kullananların sayılarının istenen düzeyde olduğunu söylemek zordur. Örneğin Çince’ye çevrilmiş tek Osmanlı Tarihi kitabı Stanford J. Shaw’ın “History of The Otoman Empire and Modern Turkey” adlı eseridir.³ Diğer taraftan 2003 yılında “Osmanlı İmparatorluğu” adıyla bir kitap

² Samim Kocagöz, *Wan Jun Gui Lai (Onbinlerin Dönüşü)*, Rusça’dan Çeviren: Weng Benze, Shanxi Halk Kitabevi, Taiyuan 1981.

³ Stanford J. Shaw, *Ousman Diguo –History of The Ottoman Empire and Modern Turkey*, Çince’ye Çeviren: Xü Xüya, Qinghai Halk Yayınevi, Xining 2006.

yayımlayan Çin’in Xi’an kentinde bulunan Kuzeybatı Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Huang Weimin’in sözü geçen kitabındaki bibliyografyada yer alan 24 eserden beş tanesi İngilizce diğerleri ise Çince olarak yayınlanmış kitap ve makalelerden oluşmaktadır.⁴ Genel mukayese edildiğinde Çince’ye tercüme edilen Türkçe eser sayısı, Türkçe’ye tercüme edilen Çince eser sayısından bir hayli yüksektir.

B. Çince’den Türkçe’ye Yapılan Kitap ve Kitap Bölümü Çevirileri

Çince’den yapılan irili-ufaklı çevirilere makro ölçülerde bakıldığında, aralarında bir bütünlüğün oluşmadığı gözlenmektedir. Bunun en büyük nedeni olarak, çok uzun bir süre, kültür tarihimiz açısından önemli Çince kaynak eserlerin ya da ülkemizde ilgi duyulan diğer Çince eserlerin Türkçe’ye çevirisi konusunda her hangi bir devlet ya da özel kuruluşun bu tür faaliyetlerin gerçekleştirilmeleri için önayak olmamalarıdır. Nitekim bu konudaki eksikliği hisseden Türk Tarih Kurumu 1997 yılında Çin kaynaklarındaki Türklerle ilgili kısımların tercüme edilmeleri ve değerlendirilmeleri projesini başlatarak Han Hanedanı Tarihi (Han Shu) ve Eski Tang Hanedanı Tarihi (Jiu Tang Shu) gibi Çin yıllıklarını tercüme ettirerek açıklamaları ile birlikte yayınlamıştır. Başlatılan bu proje, dikkatleri bu noktaya çekerek, ülkemizde gelecekte yapılacak tercüme faaliyetlerinin artması yönündeki umutları ciddi derecede artırmıştır.

Ülkemizde Çince’den Türkçe’ye tercüme edilerek yayınlanan ilk eser, batılıların “Konfüçyüs” olarak tanıdıkları ama Çinlilerin “Kong Zi” adını verdikleri filozofun öğretilerini anlatan Lun Yü (Konuşmalar) adlı eseridir. Ülkemizin yetiştirdiği ilk Sinoloğu olan Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim tarafından 1963 yılında dilimize kazandırılan bu eser, Konfüçyüs ve Çin felsefesi hakkında az fakat birinci elden kaynaklardan olmak üzere öz bilgiler içermektedir ve oldukça anlaşılır bir üslupla çevrilmiştir. Gözden kaçmış bazı gramer yanlışlıkları ve Konfüçyüs’ün doğum yeri olan “Qüfu” sözcüğünü, “Qiu-fu”⁵ olarak belirtme dışında ciddi bir hatanın bulunmadığı bu kitap her bakımdan mükemmel bir çeviri örneğidir.

⁴ Huang Weimin, Ousıman Digu (Osmanlı İmparatorluğu), Sanqin Yainevi, Xi’an 2003.

⁵Konfüçyüs, *Konuşmalar*, Çev: Muhaddere Nabi Özerdim, İkinci baskı, Devlet Kitapları, Ankara, 1974, s. XIII (Bu eser tercüme edilirken, Çince sözcüklerin Latin harfleriyle ifade edilmesinde kullanılan Wade-

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Sinoloji Anabilim Dalı’ndan emekli olan Yard.Doç.Dr. Tülay Çakmak, Çin’in önde gelen yazarlarından olan Lao She’nın “Chaguan (Çayevi)” adlı tiyatro eserinin tamamını dilimize tercüme ederek 1982 yılında Sinoloji Bölümü’nde Lisans tezi olarak vermiştir.⁶ Kendisi ile yaptığımız mülakatta, adı geçen tezini yakında kitap olarak yayımlayacağı haberini vermiştir. Dr. Çakmak’ın bu tercümesi aynı zamanda ülkemizde Çince’den ilk olarak tercüme edilen tiyatro eseridir.

Çin’in Kuzeybatı Üniversitesi tarafından “Doğu Ülkeleri Tarihi Kitapları Serisi” arasında Prof. Dr.Huang Weimin tarafından yazılan ”Türkiye” (Tuerqi) adlı kitapta, ülkemizde yukarıda sözü edilen “Konuşmalar” adlı eserin yanı sıra, Lao Zi, Meng Zi, Shi Jing, Çin tarih külliyatlarının ilki olan Shi Ji ve Han Shu, Sun Zi’nın Askeri Taktikleri, Li Bai’in Şiirler Kitabı Kuangren Riji, A Q Zheng Zhuan, Lao Shi’nın yazdığı Chaguan (Çayhane), Lei Yü, İpek Yolu, Xinjiang Lishi Wenwu gibi kaynak ve eserlerin tercüme edildiğini belirtmektedir ki⁷, burada isimleri sayılan sadece Konuşmalar Çince aslından dilimize kazandırılmış, diğerlerinin hiç birisi Çince aslından Türkçe’ye tercüme edilmemiştir. Yazar bir yıl kadar Ankara Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak bulunduğu sıralarda, kütüphanede yukarıda isimleri belirtilen kitaplarla ilgili yapılan tezleri görünce, bunların dilimize tercüme edildiğini zannetmiştir.

1997 yılına gelinceye kadar yukarıda kısaca değindiğimiz “Konuşmalar” adlı kitabın çevirisinden sonra Çince’den herhangi bir eser dilimize kazandırılmamış, sözü edilen yılda, yukarıda sözünü ettiğimiz Türk tarih Kurumunun Çin kaynaklarındaki Türklerle ilgili bölümlerin dilimize tercümeleri ve değerlendirilmeleri projesi kapsamında ilk olarak 2004 yılında Han Hanedanı Tarihi-Hsiung-nu (Hun) Monografisi” adıyla, geniş açıklamalar ve zengin notlarla, Prof. Dr. Ayşe Onat, Dr. Sema Orsoy ve Dr. Konuralp Ercilasun’un ortaklaşa tercümeleriyle oluşturulan kitap Türk Tarih Kurumu yayınları arasında yayınlanmıştır. Han Hanedanı Tarihi’nde yer alan Hunlara ait 94. bölümün tamamının akıcı bir üslup kullanılarak mükemmel bir şekilde

Giles transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Bu tercümede metinde Konfüçyüs’ün doğum yeri olarak Ch’ü-fu olarak geçmesi gerekirken “Q’iu-fu şeklinde yazılmıştır).

⁶ Lao She, *Chaguan (Çayevi)*, Çev: Tülay Çakmak, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, 1982.

⁷ Huang Weimin, *Tuerqi Juan, (Türkiye)*, Editör. Peng Shuzhi, Shangwu Kitabevi, Pekin 2002, s. 366

çevrilen bu kitabın sonuna hedef Çince metin de eklenmiştir.⁸ Bu kitap her ne kadar ülkemizde Hunlar hakkında büyük bir boşluğu doldursa da, sadece Hunları anlatan 94. bölümün tamamı yerine Edward Chavannes’ın “Batı Türkleri Tarihi” ve Liu Maocai’ın “Doğu Türkleri” kitabında olduğu gibi, ilgili Çin kaynağındaki imparator kayıtları, tarihi şahısların biyografilerindeki ve diğer bazı başlıklar altında Hunlarla ilgili bilgiler de kitaba dahil edilip tercüme edilseydi çok daha faydalı olurdu diye düşünüyoruz.

Yine Türk Tarih Kurumu’nün öncülüğünde, 2004 yılında ise Prof. Dr. İsenbike Togan, Gülnar Kara ve Cahide Baysal tarafından Eski Tang Tarihi’nde (Jiu Tang Shu) yer alan Göktürkler kısmının sadece birinci kısmı geniş açıklamalarla kelime kelime tercüme edilmiş, Han Hanedanı Tarihi’nin (Han Shu) çevirisinden farklı olarak Göktürklerle ilgili olarak pek çok renkli ve siyah-beyaz resimler, Göktürklerle ilgili isim ve ünvanları gösteren tablolarla zenginleştirilmiştir⁹. Fakat ne var ki bu kitabın yazarları, Tang dönemi (618-907) kurumları açıklanırken, Çin imparatorluk kurumlarının Türkçe karşılıklarını, Osmanlı İmparatorluğu terminolojisi ile açıklama yoluna gitmeleri hiç de uygun olmamıştır. Üstelik yazarlar, sadece Çin ünvan ve kurumları değil, söz konusu dönemdeki Göktürk ünvan ve kurumlarını açıklarken de Osmanlı terminolojisinden yararlanmakta bir sakınca görmemişlerdir. Böyle bir yöntemin en hafif deyimle kolaycılığa kaçmak olmuştur. Çünkü Osmanlı ve Göktürk ve Çin dünyası bu bakımlardan çok farklılıklar göstermektedir. Yazarlar bunu yapmak yerine, söz konusu ünvan ve kurumlarla ilgili Sinoloji ve Orta Asya tarihi camiasının izlediği yollar ve tercih ettikleri sözcükler incelenseydi daha tutarlı sonuçlara ulaşabilirlerdi.

Ayrıca böylesine büyük emekler sonucu tercümesi yapılarak Türk bilim alemine sunulan bu değerli kitabın, Amerikalı bir Mongolist olan Francis W. Cleaves’e ithaf etmek yerine, Türk Tarih kurumu’nun kurulmasına ve ülkemizde Sinoloji araştırmalarının kurulup geliştirilmesinde çok büyük emekleri geçen büyük önderimiz Atatürk’ün anısına ithaf etmek çok daha anlamlı olurdu diye düşünüyoruz.

⁸ Ayşe Onat-Sema Orsoy-Konuralp Ercilasun, *Han Hanedanlığı Tarihi-Hsiung-nu (Hun) Monografisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004

⁹ İsenbike Togan-Gülnar Kara-Cahide Baysal, *Çin Kaynaklarına Göre Türkler ESKİ T’ANG TARİHİ (Chiu T’ang Shu)*, Türk Tarih Kurumu Yaymevi, Ankara 2006.

Ülkemizde yukarıda ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız iki büyük çeviri faaliyeti dışında resmi organlar tarafından tamamlanmış başka bir çeviri işine rastlayamıyoruz. Her ne kadar, sözünü ettiğimiz Çin kaynaklarındaki tarihimiz ile ilgili bölümlerin tercümelerinin yayınına devam edileceği ifade edilse de, bu büyük çeviri projesinin ne zaman tamamlanabileceğini tahmin edemiyoruz. İçinde tarihimiz ve kültürümüzle ilgili kayıtların bulunduğu Çin tarih külliyatlarının ilkinden başlayıp sonuna kadar tercüme edilmesi yerine rastgele bir seçim yapılarak bir külliyatın, daha sonra da orta kısımda yer alan kaynakların tercüme edilmesi, bu çeviri projesinde pek fazla kararlılığın gözetilmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca böylesine önemli ve ciddi bir çeviri projesi uygulamaya konulurken, üniversitemizde, Orta Asya Türk Tarihi alanında çalışan tüm akademisyenlerimizi bir arada ortaklaşa çalışmalarını için bir fırsat oluşturacakken, sadece Ankara’da ikamet eden tarihçi ve Sinologların proje kapsamına dahil edilmesi de oldukça düşündürücüdür.

C. Çince’den Türkçe’ye Yapılan Makale Çevirileri

Çince’den Türkçe’ye tercüme dilen makale çevirilerinin, kitap ve kitap bölümü çevirileri ile kıyaslandığında sayılarının daha fazla olduğu gözlenmektedir. 2000’den fazla süreli yayının olduğu Çin’de gerek güncel konularda ve gerekse bilimsel alanlarda ülkemizde Çince’den dilimize tercüme edilen makalelerin sayısının oldukça düşük olmasının nedenini, kısa soluklu işler olması ve telif yayım türüne girmedikleri için akademik getirilerinin az olmasına bağlamak mümkündür. Akademik alanlarda çalışmayan uzmanların ise, makale çevirileri yapmamalarının nedeni bizce çeviri konularına ilgi duymamalarıdır.

Oysa güncel ve bilimsel konularda en son gelişmeler hakkında yeni ve detaylı bilgiler sunan makalelerin tercüme edilmelerine pek çok doğu ve batı ülkelerinde çok önem verilmektedir. Genel olarak bakıldığında ülkemizde ağırlıklı olarak İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak yapılan kısa araştırma sonuçlarının çevirilerinin yapılmasına önem verilmektedir. Kitap ve kitap çevirisi alanında olduğu gibi Çince olarak yayınlanmış makalelerin dilimize tercüme işlerini Sinologlar ve Sinoloji eğitimi aldıktan sonra tarih araştırmalarına yönelmiş akademisyenlerimiz gerçekleştirmişlerdir.

Ülkemizde Çince’den dilimize yapılan çevirileri başlıca üç kısma ayırmak mümkündür:

1. Dil ve Edebiyat Alanında Yapılan Makale Tercümelere

Bu gruba dahil olan çeviriler arasında dil ile ilgili olanların sayısı son derece sınırlıdır. Çince’den Türkçeye tercüme edilen ilk makale bizim tespitlerimize göre 1992 yılında Sinoloji bölümün öğretim üyesi rahmetli Yard.Doç.Dr Müesser Öztürk, adı geçen bölümde bir süre yabancı öğretim üyesi olarak çalışmış olan Prof.Dr. Shi Baoyi’nin Çince’de Sık Kullanılan deyimler adını taşıyan kısa bir çalışmasıdır.¹⁰

Dil ile ilgili bir diğer çeviri ise Prof. Dr.Bülent Okay, Çin’in tanınmış Mongolistlerinden Doç.Dr. Hugijiletu’dan yaptığı “Moğol Dil Grubuna Ait Dil ve Lehçe Araştırmaları”dır.¹¹ Ankara ve Hacettepe Üniversitesi’nde bir süre konuk öğretim üyesi olarak görev yapan Hugijiletu’nun kendi alanındaki çalışmalar hakkında bilgi edinmek isteyenler için Prof. Okay’ın yaptığı çeviri oldukça faydalı bir kaynaktır.

Çince’den yapılan edebiyat çevirilerinin tamamı daha çok kısa öykülerden oluşmaktadır. Ülkemizde Çin edebiyatından çevirileri ilk olarak Prof. Dr. Wolfram Eberhard gerçekleştirmiştir. Eberhard 1941 yılında M.E. B tarafından yayınlanan Dünya klasikleri dizisinde toplam 16 Çin öyküsünü Çince’den tercüme ederek bir kitap halinde yayımlamıştır. Büyük çoğunluğu daha önce başka bir yerde yayınlanmayan bu öyküler XVII. yüzyılın 80’li yılları ile XX. yüzyılın ilk yıllarını kapsayan zaman dilimini içermektedir. Fakat Eberhard, bu öyküleri Hayrunnisa Boratav ile birlikte doğrudan Çince’den çevirdiğini belirtmektedir.¹² Oldukça akıcı ve sade bir üslupla tercüme edilen bu öykü metinleri Çin’in o dönemdeki sosyal hayatı hakkında da önemli bilgiler içermektedir.

¹⁰ Shi Baoyi, *Çince’de Sık Kullanılan Deyimler*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi, Cilt V, Sayı 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1992, s. 39-43.

¹¹ Hugijiletu, *Moğol Dil Grubuna Ait Dil ve Lehçe Araştırmaları*, DTCF Doğu Dilleri Dergisi, Cilt V, Sayı 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993.

¹² Wolfram Eberhard-Hayrunnisa Boratav, *Çin Öyküleri*, Dünya Klasikleri, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A. Ş. Ankara 1998, s. 27.

Prof. Dr. Bülent Okay’ın diğer öykü çevirilerine nazaran oldukça uzun sayılan “Kuş Yaralanınca” adlı hikayenin hangi Çin yazarından tercüme dildiği bildirilmemiştir. Yukarıda sözünü ettiğimiz Sinologlarımızdan Dr. Tülay Çakmak, dünyaca tanınmış Çinli yazarların öykülerini büyük bir yetkinlikle dilimize aktararak Türk okuyucusuna Çin edebi eserlerini tanıtmıştır. Örneğin, Dr. Çakmak, Lu Xun’un “Kong Yiji”¹³, “Zhufu”¹⁴, ve “Chu Guan”¹⁵ adlı öyküleri ile Pu Songling’in “Eski Çin Öyküleri”ni¹⁶ Çince asıllarından dilimize kazandırmıştır.

2. Tarih-Kültür Alanında Yapılan Makale Tercümelere

Tarih ve kültür alanlarına ilişkin Çince’den yapılan tercümelere daha çok Sinoloji eğitimi aldıktan sonra tarih araştırmalarına yönelen akademisyenler tarafından yapılmıştır. Tarih alanında Çince’den ik makale tercümesini Prof.Dr. Pulat Otkan gerçekleştirmiştir. Prof. Otkan, Han dönemi Çin kaynaklarında Hun-Çin savaşları münasebetiyle sıkça sözü edilen Çinli general Li’nin biyografisini¹⁷ dilimize kazandırmıştır. Bu tür biyografi çevirileri Türk tarihi ve kültürü bakımından son derece önem arz etmektedir. Çünkü ilgili Çin kaynaklarının Türklerle ilgili bölümlerinde yer almayıp, biyografiler kısmında yer alan bu kısımlar Türk tarihinin siyasi, sosyal ve kültürel sahalarında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

Türk kültür tarihi konusunda biz de Çince’den üç adet çeviri gerçekleştirerek bu alana katkı sağlamaya çalıştık. Bunlardan ilki “Tu-chüeh ve T’ieh-le Kavim Adları Üzerine”¹⁸ adlı kısa fakat önemli bilgiler veren bir makale, bir diğeri “Almanya’da Uygur Araştırmaları”¹⁹ başlıklı bir araştırma,

¹³ Lu Hsün, Kong Yiji, Çev: Tülay Çakmak, Öykü Seçkisi (Haz: Gürsel Aytaç), Gündoğdu Yay. 1991.

¹⁴ Lu Hsün, *Zhufu*, (*Yeni Yıl Kurbanı*), Çev: Tülay Çakmak, Çağdaş Dünya Edebiyatı Çevri Seçkisi (Haz: Gürsel Aytaç), Kültür Bakanlığı Yay. Sayı 33, 1999.

¹⁵ Lu Hsün, *Chu Guan (Çöle Gitmek)*, Çev: Tülay Çakmak, Patika Dergisi Sayı 50, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2005.

¹⁶ Pu Songling, *Eski Çin Öyküleri*, Çev: Tülay Çakmak, Koridor Dergisi, Sayı 1, Kasım-Aralık 2006.

¹⁷ Pulat Otkan, Çin Kaynaklarından Çeviriler: “Szu Mach’ien, General Li’nin Biyografisi”, Shih Chi, Bölüm 109, s. 135-145, DTCF Doğu Dilleri Dergisi, Cilt III, Sayı 4, 1983.

¹⁸ Yang Shengmin, *T’u-chüeh ve T’ieh-le Kavim Adları Üzerine*, Çev: Eyüp Sarıtaş, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı 1, İzmir 1996, s. 241-243.

¹⁹ Liu Ge, *Almanya’da Uygur Araştırmaları*, Çev: Eyüp Sarıtaş, Türk Yurdu Dergisi, Ekim 2001, Cilt 21, Sayı 170, s. 143-146.

sonucusu ise Çin’in önde gelen Hun ve Göktürk dönemi uzmanlarından Prof. Dr. Lin Gan tarafından kaleme alınan “Göktürklerde Gelenekler ve Dini İnançlar”²⁰ adlı oldukça kapsamlı makalelerdir.

Sinoloj bölümünde görev yapan Dr. İnci İnce Erdoğan, Sarı Uygur-Şıra Uygur Türk-Moğol İlişkisi adlı makalenin tercümesini yaparak, Türk bilim alemine Sarı Uygurlar hakkında değerli ve güncel bilgiler sunmuştur.²¹ Son 20 yıldan bu yana Sarı Uygur araştırmaları Çin’de oldukça rağbet gören bir çalışma alanı haline gelmiştir. Günümüzde Çin’in Gansu ve Qinghai eyaletlerinde yaşamlarını sürdüren Sarı Uygur kültürü hakkında tapılan bu tercüme büyük önem arz etmektedir.

3. Diğer Alanlarda Yapılan Makale Tercümeleri

Dil, edebiyat ve tarih-kültür alanları dışında direkt olarak Çince’den dilimize tercüme edilip yayımlanan makale tercümesi, bizim ulaşabildiğimiz kadarıyla iki adettir. Bunların her ikisi de yüksek lisans öğrenimini Taiwan’da yapmış olan Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyelerinden Doç.Dr. Konuralp Ercilasun tarafından gerçekleştirilmiştir. Birinci tercüme son yıllarda uzmanlar tarafından oldukça büyük rağbet görmeye başlanan strateji alanında olup “Güney Asya Güvenliği ve Çin”²² adlı başlığı, diğer tercüme ise “Asya Mali Krizi Işığında Dünya Ekonomisi”²³ adlı çalışma olup ekonomi alanındadır. Çin ekonomisi ile ilgili araştırmalar son yıllarda biraz artmış gibi görünse bu alanda yapılan araştırmaların tamamı Çince’den değil İngilizce materyallere dayanılarak yapıldığı göz önüne alındığında, gerek ekonomi ve gerekse strateji alanlarındaki bu çevirilerin ne kadar önemli ve değerli olduğu kolayca anlaşılır.

Halen Ankara Üniversitesi DTCF Sinoloji bölüm başkanı olan Prof.Dr. Bülent Okay, Topkapı Müzesi’nde muhafaza edilen Çin porseleninin yurt

²⁰ Lin Gan, *Göktürklerde Gelenekler ve Dini İnançlar*, Çev: Eyüp Sarıtaş, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı IV, , İzmir 2000, s. 361-374.

²¹ Zhong Jinwen, *Sarı Uygur-Şıra Uygur Türk-Moğol İlişkisi*, Çev: İnci İnce Erdoğan, Çağdaş Türklük Araştırmaları Bildirileri, 2003.

²² Ye Zhengjia, *Güney Asya Güvenliği ve Çin*, Çince’den Çev: Konuralp Ercilasun, Jeoekonomi, 1/1 İlkbahar 1999, s. 86-89.

²³ Wang Hexing, “Asya Mali Krizi Işığında Dünya Ekonomisi”, Çince’den Çev: Konuralp Ercilasun, Avrasya Dosyası, 4/3 Sonbahar-Kış 1998-1999, s. 215-221.

dışında tanıtımı için yoğun çaba harcayan bilim adamlarımızdandır. Bu meyanda Prof. Okay, sözünü ettiğimiz Çin porselenleri ile ilgili olarak “İstanbul’daki Çin Hazinesi”²⁴ “Topkapı Sarayı: Osmanlı Padişahlarının Yönetim Merkezi ve Evi”²⁵ adlı makaleleri Türkçe’den Çinceye; “Yakın ve Orta Doğu’ya İhraç Edilen Çin Seramikleri”²⁶, “Topkapı Sarayı Çin Porselenleri Koleksiyonu ve Çin Porselenlerinin Osmanlı Sanatı Üzerindeki Etkisi”²⁷ adlı makaleleri ise İngilizce’den Çince’ye tercüme etmiştir.

Ç. Çeviri İçin Gerekli Temel Materyaller

Çince’den çeviri yapan uzmanların elinin altında bulunması gereken bazı temel kaynak eserlerin ya da sözlüklerin bulunmaması nedeniyle, unvan, yer, şahıs, ülke ya da şehir isimleri konusunda birbirini tutmayan çeşitlilikler ortaya çıkmakta, çevirmen bu gibi bilgi boşluklarını doldurabilmek için daha çok batılı ya da yerli çevirmenlerden alıntılar yapma yoluna giderek farkında olmadan da olsa alıntı yaptıkları çevirmenlerin hatalarını tekrarlamaktadırlar. Maalesef ülkemizde Çince olarak yazılmış eserleri akademik kültür incelemeleri, tarih, edebiyat, çeviri ve hatta sanat gibi disiplinler açısından incelemek ve bunlar üzerinde araştırma yapmak isteyenler için hazırlanmış sözlük ve buna benzer el altında bulunması gereken materyallerin sayısı yok denecek kadar azdır. Yazılmış olanlar da kapsamı çok geniş olmayan, pek çok hatalar içeren, daha çok ekonomik kaygılar gözetilerek kaleme alınmış olan Çince Konuşma Kılavuzu ve Türkçe-Çince sözlüklerdir. Bu gibi yayınlar belli bir sistem dahilinde hazırlanıp denetimden geçmediği için pek çok yazım ve gramer hataları içermektedirler, dolayısıyla bilimsel değer taşımaktan uzaktırlar. Bu yüzden Çince’ye vakıf olan uzmanlarımız Çince-İngilizce, Çince Almanca veya Çince-Fransızca sözlükleri kullanmak zorunda kalmaktadırlar.

Bu konuda sözü edilmesi gereken en önemli çalışma, klasik sözlük çalışmasını ilk olarak Taiwan’lı Türkolog Prof.Dr. Huang Zhihui yapmıştır.

²⁴ *İstanbul’daki Çin Hazinesi*,(Türkçe’den Çince’ye Çeviri) ME-PA medya Pazarlama San. Ve Tic. A.Ş. İstanbul 2001

²⁵ Banu Mahir, *Topkapı Sarayı: Osmanlı Padişahlarının Yönetim Merkezi ve Evi*, (Türkçe’den Çince’ye Çeviri),

²⁶ Prof.Dr. Bülent Okay, bu çeviri ile ilgili ayrıntılı künye bilgileri vermemektedir.

²⁷ Prof.Dr. bu çeviri ile ilgili olarak ayrıntılı künye bilgileri vermemektedir.

Basitleştirilmemiş Çince karakterler kullanılarak hazırlanan bu sözlük Çince-Türkçe olup, kapsamlı olarak hazırlanmış Türkçe-Çince sözlük henüz yazılmamıştır. Popüler sözlük niteliğindeki bu çalışmanın bilimsel araştırmalarda kullanıldığını söylemek zordur.

D. Çince Çeviri Metinlerinde Transkripsiyon Sorunları

Çince çeviri çalışmalarının doğru olarak yapılabilmesi ve çevrilen metinlerin doğru olarak anlaşılabilmesi için bilimsel çevre tarafından kabul edilmiş transkripsiyon sistemlerinin kullanılması zorunluluktur. Sinoloji araştırmalarında kullanılan başlıca iki türlü transkripsiyon sistemi mevcuttur:

1. Wade-Gile Sistemi
2. Pinyin Sistemi

Çince sözcüklerin Latin harfleriyle ifade şekli olan iki türlü transkripsiyon sisteminin varlığına rağmen, Çince’den ikinci dillere çevrilmiş metinleri Türkçe’ye tercüme eden araştırmacılar, yukarıda sözünü ettiğimiz transkripsiyon sistemlerini tam olarak kavrayamamaları ya da ciddiye almamaları nedeniyle, Çince’den yapılan çevirilerin hemen her satırında pek çok yanlışlıklar bulunmakta, belli bir transkripsiyon sistemine sadık kalınmadığı için de, bilgilerin hangi kaynaktan alındığı, anlatılmak istenen kabilenin tam olarak kimler olduğu hiç anlaşılammamaktadır. Buna en güzel örnek olarak Emekli büyükelçi Metin Sirmen tarafından Fransızca’dan tercüme edilen, Edward Chavannes’in “Batı Türkleri Tarihi” adlı eseridir. Tercüme ettiği kitap ile ilgili en küçük bir terminoloji bilgisine bile sahip olmadığı anlaşılan Metin Sirmen’in çevirdiği metindeki Çince transkripsiyonların tamamına yakın bir kısmı anlaşılmaktan çok uzaktır. Örneğin 255. sayfada “---Çinli Djepetoukh tabirine gelince bu da bizi fazla şaşırtmamalıdır” şeklinde bir cümle yer almaktadır ki²⁸, burada kullanılan Djepetoukh sözcüğü hiçbir şekilde Çince bir sözcüğe benzememektedir ve ne tür bir sözcüktür, unvan mıdır, yer isimidir, edebi bir deyim midir, anlaşılammamaktadır. Bu kitabı tercüme eden tercümanımız, metni çevirirken, Güzel sanatlar, antropolog ya da dilci akademisyenlere danışmak yerine Orta Asya Türk Tarihi ya da Sinoloji

²⁸ Edouard Chavannes, *Batı Türkleri Tarihi*, Çev: E. Büyükelçi Metin Sirmen, Töre Yayın Grubu, İstanbul 2006

uzmanına danışıp onlardan yardım isteseydi, böylesine uzun mesailer gerektiren geniş hacimli bir tercüme eserinden faydalanmak çok daha faydalı olurdu. Ayrıca çevirmenimiz, danıştığı uzmanlar arasında Çin/Uygur dili uzmanı olduğunu bildirdiği bir isimden de bahsetmektedir. Çince’ye vakıf bir Uygur dil uzmanının hangi sebeplerden dolayı transkripsiyon ve tarih ve Sinoloji terminolojisi konusunda uyarılarda bulunmadığını biz de çok merak ediyoruz. Diğer taraftan kitabın 17-18. sayfalarında E. Chavannes’in Batı Türkleri Hakkında başlıklı bir önsöz yazan Prof. Dr. Musa Yıldız’ın, imla ya da baskı hatasından kaynaklandığını zannettiğimiz “Chou-ishu-j-“ (doğrusu Chou-shu, ya da Zhou shu şeklinde olmalıdır) olarak yazılan bir transkripsiyon hatası dışında diğer tüm Çince sözcüklerin transkripsiyonları doğru olarak verilmiştir. Burada söz konusu ettiğimiz kitabın çevirisi ile ilgili Selenge Yayınları arasında çıkan Mustafa Koç’un çevirdiği “Batı Türkleri” adlı kitapta daha ayrıntılı ve ilginç tespitler bulunmaktadır²⁹.

Bu konuda verilebilecek bir diğer örnek kitap da Çinli asıllı Amerikalı tarihçi Ray Juang’ın “Çin tarihi-Bir Makro Tarih yaklaşımı” adlı eserdir. Bir bilgisayar doçenti olan Attila Sönmez tarafından tercüme edilen bu kitapta geçen Çince sözcüklerin çok büyük bir kısmı her hangi bir transkripsiyon sistemine bağlı kalınmaksızın okunuşları verilmeye çalışılmış³⁰, bu yüzden pek çok hatalar ortaya çıkmıştır. Bunun yanında bazı sözcüklerin doğru yazılış şekli de verilmiştir. (örneğin s. 140, Kaifeng v.b.)

Çince’den çeviri yapanlar her sözcüğün anlamını cümleye yansıtma kaygısıyla, ya da bir sözcük ya da deyim kendi imkanları ile karşılığını bulamadığı zamanlarda, Türkçe tercüme cümlesinde, kaynak metinde olmayan sözcüklerin karşılığını vermekte ve bu yüzden ortaya çıkan Türkçe metnin tamamı yoğun bir şekilde çeviri kokmaktadır. Bu gibi sorunlar daha çok Çince’den çeviri işini amatör olarak yapanlar için geçerlidir. Genel olarak gerek edebiyatçı, gerek tarihçi ve gerekse Sinolog olarak Çince çeviri alanına katkıda bulunanlar, Çince çeviri konusunda çok mükemmel başarılarla imza atabilirler. Çince’den yapılan bir başka cümle de şöyledir. “Kan-chou’dan batıya doğru yürüyerek içinde suyu olmayan Chi halkı Chin devleti elçilerine bu çölden nasıl

²⁹ Edouard Chavannes, *Batı Türkleri*, Çev. Kustafa Koç, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.

³⁰ Ray Huang, *Çin Tarihi-Bir Makro Tarih Yaklaşımı*, Çev: Attila Sönmez, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002. (s. 141, Yangtze, Fucian, Ceciyang. Birincisi ırmak, diğer ikisi eyalet ismi olan bu sözcüklerin doğru transkripsiyon şekilleri sıra ile Yangzi, Fujan ve Zhejiang olmalıdır.)

geçileceğini öğretmişlerdir.” Bu cümlede çölden nasıl geçileceğini kimin öğreteceği belli olmamakla birlikte, Chi halkının mı yoksa Chin devletinin mi susuz olduğu anlaşılammaktadır.

Ülkemizde Çince tercüme alanında kaynak dilden sözcüklerin nasıl tercüme edilmeleri gerektiği ve bunlarla ilgili karşılaşılan sorunlara dair yapılan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu konulara ilgi duyup yayın yapan Ege üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr. Alimcan İnyet’tir. Uygur Türk’ü olan Prof İnyet

E. Batı Dillerinden Çince’ye Yapılan Kitapların Türkçe’ye Yapılan Çevirilerde Ortaya Çıkan Sorunlar

Çince çeviri alanı ülkemizde henüz bir uzmanlık dalı haline gelemediği için, bu dilin eğitimini alan akademisyen ya da akademi dünyası dışındaki mesleklerle mensup kişiler, Çince olarak yazılmış eserlerin bazı batı dillerindeki çevirilerini dilimize tercüme etmekte, fakat çoğu zaman yabancıları oldukları alanların terminoloji bilgisine sahip olmadıklarından dolayı büyük hatalara düşmekte ve sonuçta anlaşılması zor bir tercüme metni ortaya koymaktadırlar. Çince’nin ses özelliklerini, transkripsiyon kuraları hakkında en küçük bir bilgiye sahip olmayan sözünü ettiğimiz insanlar, çevirilerini yaptıkları eserlerin sahiplerinden bile daha fazla hata yaptıkları için bu alana katkı sağlamaktan ziyade zarar vermektedirler. Çince olarak yazılmış fakat daha çok İngilizce, Almanca ya da Fransızca’ya tercüme dilmiş nüshasından dilimize tercüme edilen eserlerdeki hataların sayısının çok olmasının en önemli nedeni, bu gibi eserleri tercüme eden kişilerin batı dilinde yazılmış nüshadaki yanlışları tekrar etmeleridir. Örneğin tanınmış Fransız Sinolog Ed. Chavannes’ın “Batı Türkleri Tarihi” adlı eserini Fransızca’dan çeviren emekli bir büyükelçinin ortaya büyük emekler vererek ortaya koyduğu eser sayılmayacak kadar çok hatalarla doludur.

Çince çeviri konusunda karşılaşılan en büyük ve en önemli sorun, bizim görüşümüze göre, bu dilin diğer bütün dillerde olduğu gibi bir alfabe sistemine sahip olmaması nedeniyle, yazı dilinin kuvvetli bir göz ve beyin hafıza gücüne olan gereksinimidir. Fonetik bakımdan fakir, fakat sözcük hazinesi bakımından çok zengin olan Çince sözcükler yazı dilinde alfabe ile değil, yazımı kesin kurallara bağlı olan binlerce karakterden oluşmaktadır. Örneğin “ ” işareti

“shu “ şeklinde okunur, fakat burada “ş” ya da “u” sesini hatırlatan bir işaret yoktur. Öğrenici bu sözcüğün yazılışını, okunuşunu ve ses tonunu tamamen ezberlemek zorundadır. Biraz önce de belirtildiği üzere Çince’de her sözcüğün dört çeşit ses tonu vardır ve ses tonu değişikçe sözcüğün anlamı da değişir. Özellikle ardıl çevirilerde tercümanın ses tonunun bozuk ya da yanlış olması, karşı taraf için anlamayı çok zorlaştırmaktadır. İşte bu gibi nedenlerden dolayı, Türkçe’den Çince’ye ya da Çince’den Türkçe’ye yapılacak tercüme için harcanması gereken süre, diğer tüm doğu ya da batı dillerinden-batı dillerine yapılacak tercümelere göre çok daha fazla emek gerektirdiğinden, Çince çeviri yapmak, çoğu zaman çevirmen için ekonomik bakımdan cazip olmamakta, ancak birinci amacı ekonomik gelir elde etmek olmayan akademisyenler bu zorluklara katlanmaktadır.

F. Çince’den Yapılmış Uzun Çeviri Metinleri İçeren Akademik Araştırmalar

Bu gruba giren çeviri metinleri tarihi, edebiyat Klasik Çince olarak yapılmış Sinoloji, Tarih ve Türk Dili ve edebiyatı alanlarında, Çince tarih kaynakları, edebi eserler, seyahatnameler ve tanınmış tarihi şahsiyetler hakkında pek çok açıklamalı tercüme tez olarak yapılmış olsalar da, büyük çoğunluğu kitap olarak yayınlanmadıklarından, ulaşılması zor olmakta ve tezlerde elde edilen bilimsel sonuçlar, daha geniş tabanların hizmetine sunulamamaktadır. Örneğin Chang Chun, Wu Kong, Xuan Zang ve diğer bazı Çin elçileri hakkındaki bilgiler dil ve edebiyatla ilgili olarak Çin’de Tang şiiri ile Divan-ı Lügat-ı Türk’deki bazı manzum parçaların karşılaştırılması, Ming-Qing dönemi Kısa Öyküleri, Türkçe’nin Çince ile anlambilim bakımından karşılaştırılması ve Ming döneminde (1368-1644) Türk dili ile ilgili çalışma ve faaliyetler ve tarihle ilgili olarak da Sarı Uygurlar ve Kansu bölgesi Kabileler ve Göktürkler konusunda yapılan tezlerde oldukça fazla çeviriler yapılmıştır. Her ne kadar burada sözünü ettiğimiz araştırmalar çok ilgi çekici ve değerli olmalarına rağmen, kitap olarak basılmamalarından dolayı, yeterince geniş kitlelere kadar ulaşamamışlardır.

Bunlardan sadece Prof. Dr. Ahmet Taşağıl’ın tez çalışması Göktürkler, Prof. Dr. Özkan İzgi’nin Wang “Çin Elçisi Yen-te’nin Uygur Seyahatnamesi”, Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu’nun Ch’en Ch’eng’in Seyahatnamesi kitap olarak yayımlanmıştır. Ayrıca Prof.Dr. Bahaeddin Ögel “Büyük Hun İmparatorluğu

Tarihi” adlı alanından ilk olan iki ciltlik kitabında Han Hanedanı Kitabı’ndan Hunlarla ilgili olarak uzun metin çevirileri yaparak bunların değerlendirmelerini bir tarihçi gözüyle yapmıştır.³¹

Ülkemizde akademik çalışma alanı olarak Çince çeviri üzerinde çalışan Sinolog olmadığı için yukarıda isimleri belirtilen Çince’den Türkçe’ye tercüme edilen bu uzun metinler üzerinde değerlendirmeler yapılmamıştır. Oysa Çin’de gerek Wang Yande’nın ve gerekse Chen Cheng’in seyahatnamesiyle ilgili pek çok araştırma yayınlanmıştır. Dolayısıyla Çinli tarihçiler, tarih kitaplarında yer alan metnin daha önce Çağdaş Çince’den aktarıldığını düşünerek bu konu üzerinde çalışmaktan vazgeçmemekte, kendisi kaynak metin üzerinde çalışarak tekrar çevirisi yapmaktadır. Bu sayede yeni metot ve değerlendirmeler sayesinde bilgiler üretme imkanı ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de, yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı Çince çeviri geleneği oluşturulamamış, dolayısıyla bu alandaki ihtiyaç ve açıklar başka dillerden giderilmeye çalışılmıştır. Hedef metinden çeviri yapma olanağı olmayınca, akademik ve profesyonel anlamda Çin’i tanıma ve bilgi edinme olanağı ortadan kalkmaktadır. Oysa çok geniş kültürel potansiyele sahip olan Çin dünyasını tanıyabilmek ve Çince çeviri alanında yol alabilmenin en kestirme yolu üniversitelerimizin ve araştırma kurumlarımızın öncülüğü ile yoğun bir çeviri faaliyetlerinin başlatılmasıdır. Günümüze kadar akademisyenlerimizin yaptıklarının tamamı kendi fedakarlıkları ile kısıtlı imkanlar ölçüsünde gerçekleştirilmiş olanlardır.

Pek çok disiplinde olduğu gibi, Çince çeviri alanında da yapılan çalışmalar, Çin dünyasından yeni bilgiler bekleyen bilim camiasına ve kendisinden sonraki kuşaklara temel teşkil edecek uzun soluklu eserler olmaktan uzaktır. Kısa fakat değerli bir çalışma yapıp önemli bir konuda seri çalışmalar ortaya koyma amacıyla yola çıkan bazı araştırmacılarımız ise bu çalışmaların devamını çoğu zaman getirmemişlerdir. Örneğin Çin Kaynaklarından çeviriler diye kısa bir çalışma yayımlandıktan sonra o seriden hiçbir devamının gelmemesi çok düşündürücüdür. Daha önce de sözü edildiği

³¹ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, (2 Cilt), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

üzere, eğer Türk Tarih Kurumu tarafından Çin kaynaklarındaki Türklerle ilgili bölümlerin dilimize kazandırılması projesinden vazgeçilmesiydi, ülkemizde Çince çeviri geleneğinin yerleşmesinde bir ivme rolünü üstlenebilirdi.

Türkiye’yi tanıma konusunda bir ölçüye kadar Çinli akademisyenler ve aydınlar da bizden pek farklı bir durumda değillerdir. Bu nedenle Türkiye ilgili araştırma yapan Çinli akademisyenler, Türkçe bilmedikleri için, ilgi duydukları konularla ilgili İngilizce Almanca ya da Fransızca kaynakları kullanma yoluna gitmektedirler. Örneğin Xi’an kentindeki Kuzeybatı Üniversitesi’nde bulunan orta doğu araştırmaları merkezini geçen yıl ziyaret ettiğimde, kurumun başkanına kaç Türkiye uzmanı istihdam ettirdiklerini sorusunu yönelttiğimizde aldığımızda cevap, merkezlerinde hiç Türkçe bilen uzmanlarının bulunmadığı şeklinde olmuştu. Oysa bu merkezde, Ürdün, Irak, İran ve İsrail gibi ülkelerle ilgili araştırmalar yapan bölge uzmanlarının bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bunun başlıca iki nedeni vardır. Birincisi ilgili kurum söz konusu ülkelerle çeşitli anlaşmalar yapmış, onlarla bazı yayınların karşılıklı değişimini başlatmış, ikincisi ise üniversite olarak bu ülkelerle ilgili çalışmalara daha çok önem verilmektedir. Kurum başkanı bize ayrıca, Türkiye ile ilgili Çince ya da İngilizce yayınlara kolay ulaşabilmeleri halinde, bizimle ilgili araştırmalara da ağırlıklı verebileceklerini ifade etmişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere, hangi alanda olursa olsun, bir ülke halkının kültürünü daha iyi tanıyıp bilgi sahibi olabilmek için tercüme faaliyetleri büyük bir önem arz etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- CHAVANNES Edouard, *Batı Türkleri*, Çev. Kustafa Koç, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.
- CHAVANNES Edouard, *Batı Türkleri Tarihi*, Çev: E. Büyükelçi Metin Sirmen, Töre Yayın Grubu, İstanbul 2006.
- HUANG Weimin, *Ousıman Diguo (Osmanlı İmparatorluğu)*, Sanqin Yamevi, Xi’an 2003.
- HUANG Weimin, *Tuerqi Juan, (Türkiye)*, Editör. Peng Shuzhi, Shangwu Kitabevi, Pekin 2002, s. 366.
- HUGIJILETU, *Moğol Dil Grubuna Ait Dil ve Lehçe Araştırmaları*, Çev: Bülent Okay, DTCF Doğu Dilleri Dergisi, Cilt V, Sayı 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993.

- KOCAGÖZ Samim, Wan Jun Gui Lai (Onbinlerin Dönüşü), Rusça'dan Çeviren: Weng Benze, Shanxi Halk Kitabevi, Taiyuan 1981.
- KONFÜÇYÜS, *Konuşmalar*, Çev: Muhaddere Nabi Özerdim, İkinci Baskı, Devlet Kitapları, Ankara 1974.
- LAO She, *Chaguan (Çayevi)*, Çev: Tülay Çakmak, Yayımlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, 1982.
- LIU Ge, *Almanya'da Uygur Araştırmaları*, Çev: Eyüp Sarıtaş, Türk Yurdu Dergisi, Ekim 2001, Cilt 21, Sayı 170, s. 143-146.
- LIN Gan, *Göktürklerde Gelenekler ve Dini İnançlar*, Çev: Eyüp Sarıtaş, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı IV, İzmir 2000, s. 361-374.
- LU Hsün, Kong Yiji, Çev: Tülay Çakmak, *Öykü Seçkisi*, (Haz: Gürsel Aytaç), Gündoğdu Yay. 1991.
- LU Hsün, *Zhufu, (Yeni Yıl Kurbanı)*, Çev: Tülay Çakmak, Çağdaş Dünya Edebiyatı Çeviri Seçkisi (Haz: Gürsel Aytaç), Kültür Bakanlığı Yay. Sayı 33, 1999.
- LU Hsün, *Chu Guan (Çöle Gitmek)*, Çev: Tülay Çakmak, Patika Dergisi Sayı 50, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2005.
- ONAT Ayşe -Sema Orsoy-Konuralp Ercilasun, *Han Hanedanlığı Tarihi-Hsiung-nu (Hun) Monografisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004.
- OTKAN Otkan, *Çin Kaynaklarından Çeviriler: Szu Mach'ien, General Li'nin Biyografisi*, Shih Chi, Bölüm 109, s. 135-145, DTCF Doğu Dilleri Dergisi, Cilt III, Sayı 4, 1983.
- ÖGEL Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, (2 Cilt), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- PAMUK Orhan, *Wo de Mingzı Jiao Hong (Benim Adım Kırmızı)*, Türkçe'den Çince'ye Çeviren: Shen Zhisheng, Shanghai Halk Yayınevi, Shanghai 2006.
- PU Songling, *Eski Çin Öyküleri*, Çev: Tülay Çakmak, Koridor Dergisi, Sayı 1, Kasım-Aralık 2006.
- SHAW J. Stanford, *Ousıman Diguó -History of The Ottoman Empire and Modern Turkey*, Çince'ye Çeviren: Xü Xüya, Qinghai Halk Yayınevi, Xining 2006.

- SHI Baoyi, *Çince'de Sık Kullanılan Deyimler*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi, Cilt V, Sayı 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1992, s. 39-43.
- TOGAN İsenbike -Gülнар Kara-Cahide Baysal, *Çin Kaynaklarına Göre Türkler ESKİ T'ANG TARİHİ (Chiu T'ang Shu)*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2006.
- WANG Hexing, *Asya Mali Krizi Işığında Dünya Ekonomisi*, Çince'den Çev: Konuralp Ercilasun, Avrasya Dosyası, 4/3 Sonbahar-Kış 1998-1999, s. 215-221.
- YANG Shengmin, *T'u-chüeh ve T'ieh-le Kavim Adları Üzerine*, Çev: Eyüp Sarıtaş, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı 1, İzmir 1996, s. 241-243.
- YE Zhengjia, *Güney Asya Güvenliği ve Çin*, Çince'den Çev: Konuralp Ercilasun, Jeoekonomi, 1/1 İlkbahar 1999, s. 86-89.
- ZHONG Jinwen, *Sarı Uygur-Şira Uygur Türk-Moğol İlişkisi*, Çev: İnci İnce Erdoğan, Çağdaş Türklük Araştırmaları Bildirileri, 2003.